



Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

Cilt/Volume: 5, Sayı/Issue: 1, Nisan/April 2021

Yahya Kemal BEYİTOĞLU

Öğr. Gör. Dr., Adıyaman
Üniversitesi/Türkiye
ybeyitoglu@adiyaman.edu.tr



<https://orcid.org/0000-0001-6421-8939>

Eski Anadolu Türkçesinin Söz Dizimi Üzerine Bir İnceleme (13-14. yy.)

*An Examination on the Syntax of Old Anatolian
Turkish (13-14th Centuries)*

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 09.03.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 09.04.2021

Yayın Tarihi/Published: 30.04.2021

Atıf/Citation

Beyitoğlu, Yahya Kemal (2021). Eski Anadolu Türkçesinin Söz Dizimi Üzerine Bir İnceleme (13-14. yy.). *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5 (1), s. 468-507. DOI: 10.34083/akaded.893893.

Beyitoğlu, Yahya Kemal (2021). An Examination on the Syntax of Old Anatolian Turkish (13-14th Centuries). *Journal of Academic Language and Literature*, 5 (1), p. 468-507.

DOI: 10.34083/akaded.893893.



<https://doi.org/10.34083/akaded.893893>



Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Öz

Türk dili tarihindeki yeri bakımından önemli bir değere sahip olan Eski Anadolu Türkçesi, kendi içinde Selçuklu Dönemi, Anadolu Beylikleri Dönemi ve Osmanlılar Dönemi olarak üç döneme ayrılmaktadır. Eski Anadolu Türkçesinin ilk devrelerinde, yabancı unsurların fazla karışmadığı sade bir Türkçe kullanılmıştır. Ancak yabancı kelimelerin ve yapıların 13. yüzyıldan 15. yüzyıla gidildikçe arttığı görülmektedir. Eski Anadolu Türkçesi eserlerinin ses bilgisi ve biçim bilgisi özelliklerinin ayrıntılı olarak incelendiği pek çok çalışma yapılmıştır. Buna karşın söz dizimi üzerine yapılmış çalışmaların sayısı oldukça azdır. Bir cümleyi oluşturan kelime türlerinin arasındaki ilişkileri inceleyen ve sınıflamalar yapan dil bilgisi kolu olarak tanımlanan söz dizimi, son zamanlarda dil biliminin üzerinde en fazla durulan alanlarından biri durumuna gelmiştir.

Bu çalışmada, genel bir fikir edinebilmek amacıyla Eski Anadolu Türkçesinin ilk temsilcilerinden olan, 13-14. yüzyıl sanatçıları Mevlânâ, Sultan Veled, Yûnus Emre, Ahmed Fakih, Şeyyâd Hamza ve Hoca Dehânî'den şiirler seçilerek söz dizimi açısından incelenmiştir. Bugünkü Türkiye Türkçesinin ilk örneklerinden seçilen bu 56 dize; cümlenin ögeleri, kelime grupları ve cümle çeşitleri açısından ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eski Anadolu Türkçesi, Söz dizimi, Kelime grupları

Abstract

The Old Anatolian Turkish, which has an essential place in the history of the Turkish language, is divided into three periods as the Seljuk Period, the Anatolian Principalities Period and the Ottoman Period. In the first periods of Old Anatolian Turkish, a simple Turkish was used in which foreign elements did not interfere much. However, it is seen that foreign words and structures increased from the 13th century to the 15th century. Many studies have been conducted on the phonetic and morphological features of the Old Anatolian Turkish works in detail. On the other hand, the number of studies on syntax is very few. Syntax, which is defined as the grammar branch that examines the relationships between word types that make up a sentence and makes classifications, has recently become one of the most emphasized areas of linguistics.

In this study, to form a general opinion, poems from 13th and 14th-century artists Mevlânâ, Sultan Veled, Yûnus Emre, Ahmed Fakih, Şeyyâd Hamza and Hoca Dehânî, who were among the first representatives of Old Anatolian Turkish, were selected and examined in terms of syntax. These 56 verses which were selected as the first example of contemporary Turkish are handled with the element of sentence, the phrases and types of sentences.

Keywords: Old Anatolian Turkish, Syntax, Phrases

1. Giriş

1.1. Tarihsel Çerçeve

11. yüzyıldan itibaren Anadolu'ya yerleşmeye başlayan Oğuzlar, zamanla kendi ağız özelliklerine dayanan bir yazı dili oluşturmuşlardır. 13-15. yüzyıllar arasını kapsayan bu döneme yaygın olarak Eski Anadolu Türkçesi adı verilmiştir. Eski Anadolu Türkçesi, tarihi dönemleri bakımından genel olarak Anadolu Selçuklularının son devirlerini kapsayan Selçuklu Dönemi Türkçesi, Anadolu Beylikleri Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine Geçiş Dönemi Türkçesi şeklinde üç döneme ayrılmaktadır (Korkmaz, 2013: 81).

Selçuklu Döneminden günümüze fazla eser kalmamıştır. Bu nedenle Türkçenin 11-13. yüzyıllar arasında "karanlık" bir dönemden geçtiği söylenebilir. Nitekim Köktürk, Uygur ve Karahanlı dönemlerinde yetkin bir edebiyat ve kültür dili olan Türkçenin bu dönemde eser vermemiş olması düşünülemez (Akar, 2012: 233). Bu durum, Anadolu'da yazı dilinin yeni oluşmaya başlamasıyla ve Moğollarla Haçlıların tahripçi akınları sonucu eserlerin kaybolmuş olmasıyla açıklanabilir (Özkan, 2013: 65). Anadolu Beylikleri Döneminde ise Beylerin Anadolu'da Türkçeyi egemen kılma yönündeki düşünce ve tutumları sayesinde telif ve tercüme çok sayıda eser ortaya konulmuş ve Oğuz Türkçesi temelinde bir edebiyat, düşünce, bilim dili gelişmeye başlamıştır. Eski Anadolu Türkçesinin bu ilk devrelerinde, yabancı unsurların fazla karışmadığı sade bir Türkçe kullanılmıştır. Ancak yabancı kelimelerin ve yapıların 13. yüzyıldan 15. yüzyıla gidildikçe arttığı görülmektedir. Özellikle İstanbul'un fethinden sonra siyasi alandaki büyüme ve gelişmeye paralel olarak Türk dilinin yol alışı da değişmiştir. Osmanlı Türkçesine Geçiş Dönemi olarak nitelendirilen bu dönemde Türkçe, Arapça ve Farsçaya karşı verdiği mücadelede gerilemeye başlamış ve yabancı unsurların dil, edebiyat, kültür ve toplumsal yaşamda artan etkisiyle birlikte Eski Anadolu Türkçesi, yerini Osmanlı Türkçesine bırakmıştır (Ayrıntılı bilgi için bk. Korkmaz, 2013: 87-111).

1.2. Çalışmanın Önemi ve Yöntem Bilimsel Çerçeve

Cümle bilgisi, tümce bilgisi, dizim bilim, nahiv, sentaks gibi terimlerle de ifade edilen söz dizimi, bir cümleyi oluşturan kelime türlerinin arasındaki ilişkileri inceleyen ve sınıflamalar yapan dil bilgisi koludur (TDK, 2009: 1805). Söz dizimi, özellikle 1960'lı yıllardan itibaren dil bilimin üzerinde en fazla durulan alanlarından biri hâline gelmiş ve bu konuda birçok kuramsal yaklaşım geliştirilmiştir. N. Chomsky'nin söz dizimini insan aklında kendiliğinden şekillenen bir dil bilim çalışması olarak gördüğü Üretici-Dönüşümsel dil bilgisi kuramı, J. Bresnan ve R. Kaplan'ın Dönüşümsel dil bilgisi kuramına tepki olarak başlattıkları, söz dizimsel yapıyı dil bilgisi işlevleri ve söz dizimsel bileşenlerin yapısı olmak üzere iki ayrı dizge olarak inceleyen Sözcüksel-İşlevsel dil bilgisi kuramı, C. Pollard ve I. Sag tarafından geliştirilen ve İşlevsel dil bilgisi kuramının bazı yönlerini de içeren, cümleyi değil, sözcük türlerini ve özelliklerini

temel alan Baş Sürümlü Öbek Yapı dil bilgisi kuramı, biçimci düzlemi esas alarak oluşturulan İlişkisel dil bilgisi kuramı bu kuramlar arasında sayılabilir (Ayrıntılı bilgi için bk. Hirik, 2020).

Türkiye Türkolojisinde ise söz dizimi ile ilgili çalışmaların dil bilimin biçim bilgisi (morfoloji), ses bilgisi (fonetik) gibi diğer kollarıyla ilgili çalışmalarla karşılaştırıldığında yetersiz kaldığı söylenebilir (Demir ve Yılmaz, 2014: 221). Bu bağlamda, Eski Anadolu Türkçesi metinlerinin söz dizimi üzerine yapılmış müstakil çalışmalar da sınırlıdır. İsmet Cemiloğlu'nun bir *Kıyas-ı Enbiyâ* nüshası (Cemiloğlu, 1994) ve *Dede Korkut Hikâyeleri* (Cemiloğlu, 2001) üzerinde yapmış olduğu söz dizimi incelemeleri, Muharrem Daşdemir'in *Dedem Korkut Kitabı*'nın söz dizimi ile ilgili doktora çalışması (Daşdemir, 2000) bu türden çalışmaların akla gelen ilk örnekleridir. Söz dizimi ile ilgili çalışmaların Eski Anadolu Türkçesi sahasında ihmal edildiği Zeynep Korkmaz'ın aşağıdaki ifadelerinden de çıkarılabilmektedir:

Eski Anadolu metinlerinin sentaks yapısı, Arap ve Fars dillerinden yapılan çevirilerin dilin çatısı üzerindeki etkileri ve telif eserlerle çeviri eserler arasındaki sentaks farkları bugün önümüzde hâlâ el atılmamış sorunlar olarak durmaktadır. Bu sorunların çözümü ise, telif ve çeviri eserler üzerinde yapılacak yeni araştırmalara bağlıdır (Korkmaz, 1977: 20).

Eski Anadolu Türkçesinin yadigarı eserler; Eski Türkçeyi, Türkiye Türkçesine bağlayan köprülerdir. Bu eserler söz dizimi açısından yeterince tetkik edilmeden Türk dilinin gelişimini tam ve doğru olarak anlamak mümkün değildir.

Bu çalışmada, Oğuz Türkçesinin Anadolu'da bir yazı hâline gelmeye başladığı ilk dönemlerde geçirdiği değişimler, cümle yapıları, kelime grupları ve dile giren yabancı unsurlar hakkında genel bir fikir edinebilmek amacıyla Eski Anadolu Türkçesinin ilk temsilcilerinden olan, 13-14. yüzyıl şairleri Mevlânâ, Sultan Veled, Yûnus Emre, Ahmed Fakih, Şeyyâd Hamza ve Hoca Dehhânî'den şiirler seçilerek söz dizimi açısından incelenmiştir. Şiirler; cümlenin ögeleri, kelime grupları ve cümle çeşitleri açısından ele alınmıştır. Örneklerin seçildiği metinlerde kullanılan transkripsiyon (çeviri yazı) işaretlerine müdahale edilmemiş, şiirler metinlerde yazıldığı gibi örneklendirilmiştir. Şiirleri oluşturan beyitlere numara verilmiş ve dize sırası belirlenirken birinci dize için "a", ikinci dize için "b" denilmiştir. Şiirler dize dize incelenmiş ve incelenen dize, birden fazla cümleden oluşmuşsa bu cümleler, Romen rakamları ile gösterilmiştir. Cümlenin ögelerini ve kelime gruplarını ayırmak için eğik çizgi (/) kullanılmıştır. Şiirleri incelenen şairler ve şiirlerin seçildiği eserler aşağıdaki tabloda listelenmiştir:

Sanatçı	Örneklerin Seçildiği Eser
Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî	Mansuroğlu, M. (1954). Mevlâna Celâleddin Rumi'de Türkçe Beyit ve İbareler. <i>TDAY-Belâten</i> , 207-220.

Sultan Veled	Sultan Veled (2011). <i>Rebabnâme</i> . (Mütercim: Niğdeli Hakkı Eroğlu). İstanbul: Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Yayınları.
Yûnus Emre	Tatçı, Mustafa (1991). <i>Risâletü'n-Nushiyye</i> . Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
Hoca Ahmed Fakih	Ahmed Fakih (1956). <i>Çarhname</i> . (Yayımlayan ve İşleyen: Mecdut Mansuroğlu) İstanbul: İÜEF Yayınları.
Şeyyâd Hamza	Taş, İbrahim (2008). <i>Yûsuf ve Zelihâ</i> . İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 42.
Hoca Dehhânî	Mansuroğlu, Mecdut (1947). <i>Anadolu Türkçesi (XIII. Asır) Dehhani ve Manzumeleri</i> . İstanbul: İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Mezunları Cemiyeti Yayını.

Tablo 1. Sanatçılar ve Örneklerin Seçildiği Eserler

1.3. Kavramsal Çerçeve

Dil, çeşitli birliklerden oluşan bir anlatım aracıdır. Bu birlikler; kelimeler, kelime grupları ve cümleler şeklinde ifade edilebilir. Kelimeler, nesnelere ve hareketleri tek başına karşılar. Ancak kavramları karşılamak için her zaman tek kelime yeterli gelmez ve kelime grubu denilen, birden fazla kelimedenden oluşmuş birlikler varlık, hareket ve kavramları karşılamak için kullanılır (Özkan ve Sevinçli, 2017: 13). Cümle ise genel olarak bir düşüncüyü, bir duyguyu, bir olayı yargı bildirerek anlatan kelime veya kelime dizisidir (Karahan, 2010: 9).

Cümle, çeşitli görevlerdeki parçalardan meydana gelmiş bir bütündür. Cümleyi meydana getiren bu parçalara cümlenin ögeleri denir. Bunlar yüklem, özne, nesne, zarf tümlecisi ve yer tamlayıcısıdır. Yüklem ve özne cümlenin temel ögeleri; nesne, zarf tümlecisi ve yer tamlayıcısı ise yardımcı (tamamlayıcı) ögeleridir (Özkan ve Sevinçli, 2017: 117). Bu genel sınıflandırmadan farklı olarak bazı dil bilimciler özneyi cümlenin temel ögesi olmaktan çıkarak sadece yüklemi temel öge olarak düşünmektedir. Bazı çalışmalarda da bu ayrım fiil, özne, nesne, tamlayıcı ve zarf temel; ünlem ve bağlaçlar yardımcı öge şeklinde kelime türlerine dayalı olarak da yapılabilmektedir (Delice, 2004: 127-170). Cümlede, bu ögelerden başka cümle içinde yer alan ancak doğrudan yüklemle ilgili olmayan veya yükleme yönelik sorulara cevap vermeyen ve genellikle “cümle dışı unsurlar” diye isimlendirilen parçalar da yer alabilmektedir (Üstüner, 1998: 28).

Cümle çeşitleri, genel olarak yüklem türüne göre cümleler, anlamına göre cümleler, yüklem türüne göre cümleler ve yapılarına göre cümleler olmak üzere dört başlık altında incelenir. Yüklem türüne göre cümleler, “isim cümlesi” (yüklemi isim soylu bir kelime veya kelime grubu olan cümleler) ve “fiil cümlesi” (yüklemi çekimli bir fiil olan cümleler) olmak üzere ikiye ayrılır. Anlamına göre cümleler; “olumlu

cümle” (yargının gerçekleştiğini ya da gerçekleşeceğini anlatan cümleler), “olumsuz cümle” (yüklemi olumsuz yargı bildiren cümleler), “soru cümlesi” (herhangi bir ögesinde soru kavramı bulunan cümleler), “emir cümlesi” (yüklemi emir kipi olan cümleler) ve “ünlem cümlesi” (insanların değişik duygularını anlatan cümleler) olarak sınıflandırılır. Yüklem yerine göre cümleler; “kurallı cümle” (yüklemi sonda bulunan cümleler) ve “devrik cümle” (yüklemi sonda bulunmayan cümleler) şeklinde adlandırılır. Yapısına göre cümleler; “basit cümle” (tek yükleme sahip olan cümleler), “birleşik cümle” (bir temel cümle ile bir veya birden fazla yan cümleden oluşan ve kendi içinde “şartlı birleşik cümle”, “iç içe birleşik cümle”, “ki’li birleşik cümle” olarak üçe ayrılan cümleler), “sıralı cümle” (birden fazla cümlelerin sıralama bağlaçları, virgül ya da noktalı virgül ile arka arkaya sıralandığı ve öge ortaklığı yönünden “bağımlı sıralı cümle”, “bağımsız sıralı cümle” şeklinde de sınıflandırılan cümleler), “bağlı cümle” (cümle başı bağlaçları ile birbirine bağlanan cümleler), “ara cümleli (sözlü) cümle” (içinde ara cümle veya söz bulunduran cümleler) ve “eksilteli (kesik) cümle” (herhangi bir nedenle yüklemi söylenmemiş/yazılmamış olan cümleler) olmak üzere altı başlıkta ele alınır (Aktan, 2016: 110-133).

2. İnceleme

1a *Gele sen bunda saña neñ ğarazum yok işidür sen!*

1b *Ƙala sen anda yavuzdur, yaluñuz Ƙanda Ƙalur sen?*

2a *Çelebiđür Ƙamu dirlik, Çelebe gel, ne gezer sen?*

2b *ÇelebiƘulların ister, çelebiyi ne sanur sen?*

3a *Ne oğurdur, ne oğurdur Çeleb ağzında Ƙığırmak!*

3b *Ƙulağun aç, Ƙulağun aç! Bola kim anda dolar sen.*

(Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî)

1a I. Gele sen / bunda **II.** saña / neñ ğarazum / yok **III.** işidür sen

Cümlenin Öğeleri:

I. Cümle:

Yüklem: *gele sen*

Yer tamlayıcısı: *bunda*

Özne: (*sen*)

II. Cümle:

Yer tamlayıcısı: *saña*

Özne: *neñ ğarazum*

Yüklem: *yok(tur)*

III. Cümle:

Yüklem: *işidir sen*

Özne: (*sen*)

Kelime Grupları:

Sıfat tamlaması: *neñ (sf.) / ğaraž (is.)*

I. cümle *basit, devrik, olumlu bir fiil* cümlesi; II. cümle *basit, kurallı, olumsuz bir isim* cümlesi; III. cümle *basit, kurallı bir ünlem ve fiil* cümlesidir. Dize tek başına ele alındığında cümle, yapısına göre *bağımsız sıralı* bir cümledir. *Bağımsız sıralı cümleler* arasında ögeler bakımından ortaklık yoktur. Ortaklık, sadece anlatılan konunun cümleleri arasındaki anlam yakınlığıdır (Özkan ve Sevinçli, 2017: 215). Eski Anadolu Türkçesinin ilk dönemlerinde, kişi zamirlerinin bir kısmının *gele sen, işidir sen* örneklerinde olduğu gibi fiil çekimlerinde henüz ekleşmemiş olduğu görülmektedir. Dizede, *sıfat tamlaması* olan bir kelime grubu kullanılmıştır. *Sıfat tamlaması*, bir sıfatla bir isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur. Sıfat unsuru, isim unsurunu nitelemek veya belirtmek için getirilir (Ergin, 2013: 380). Dizede, *neñ (hiçbir)* sıfat unsuru *ğaraž (kötü niyet)* isim unsurunu belirtmektedir.

Ib I. *Ğala sen anda / yavuzdur* **II.** *yaluñuz / ğanda / ğalur sen*

Cümlelerin Ögeleri:

I. Cümle:

Zarf tümleci: *ğala sen anda (yc.)*

Yüklem: *yavuzdur (tc.)*

Özne: (*o*)

II. Cümle:

Zarf tümleci: *yaluñuz*

Yer tamlayıcısı: *ğanda*

Yüklem: *ğalur sen*

Özne: (*sen*)

I. cümle *birleşik, kurallı, olumlu bir isim* cümlesi; II. cümle *basit, kurallı bir soru ve fiil* cümlesidir. Dize tek başına ele alındığında cümle, yapısına göre *bağımsız sıralı* bir cümledir. I. cümledeki *ğala sen anda (orada kalacaksan)* ögesi yan cümledir. Yan cümleler, temel cümlelerin öznesi, nesnesi veya zarf tümleci gibi görev yapar. Bu cümlede yan cümle *ğala sen anda (orada kalacaksan)*, temel cümle *yavuzdur*

(*fenadır*) zarf tümlecidir. Bir yüklem bir şart cümlesi ile tamamlandığı cümleler *şartlı birleşik cümle*dir. *Şart cümlesi* yargı bildirmez ve bütün dillerde yardımcı cümle kabul edilir (Karaağaç, 2017: 238).

2a I. Çelebîdür / kamu dirlik **II.** Çelebe / gel **III.** ne / gezer sen

Cümlenin Öğeleri:

I. Cümle:

Yüklem: *çelebîdür*

Özne: *kamu dirlik*

II. Cümle:

Yer tamlayıcısı: *Çelebe*

Yüklem: *gel*

Özne: (*sen*)

III. Cümle:

Zarf tümlecisi: *ne*

Yüklem: *gezer sen*

Özne: (*sen*)

Kelime Grupları:

Sıfat tamlaması: *kamu (sf.) / dirlik (is.)*

I. cümle *basit, devrik, olumlu bir isim* cümlesi; II. cümle *basit, kurallı, bir emir ve fiil* cümlesi; III. cümle *basit, kurallı bir soru ve fiil* cümlesidir. Dize tek başına ele alındığında cümle, yapısına göre *bağımsız sıralı* bir cümledir. Dizede, bir kelime grubu kullanılmıştır. *Sıfat tamlaması* olan bu kelime grubunda, *kamu (bütün)* sıfat unsuru *dirlik (hayat)* isim unsurunu belirtmektedir.

2b I. Çelebî / kulların / ister **II.** çelebîyi / ne / sanur sen

Cümlenin Öğeleri:

I. Cümle:

Özne: *çelebî*

Belirtili nesne: *kulların*

Yüklem: *ister*

II. Cümle:Belirtili nesne: *çelebiyi*Belirtisiz nesne: *ne*Yüklem: *sanur sen*Özne: (*sen*)

I. cümle *basit, kurallı, olumlu bir fiil* cümlesi; II. cümle *basit, kurallı bir soru ve fiil* cümlesidir. Dize tek başına ele alındığında cümle, yapısına göre *bağımsız sıralı* bir cümledir. Bugün Türkiye Türkçesinde genel akuzatif (belirtme) eki *-I, -U* dur. Ancak I. cümledeki belirtili nesnede (*kulların*) *-n* akuzatif (belirtme) eki tanımlanmıştır. Bu ek, Batı Türkçesinde son zamanlara kadar yaşamış, Osmanlı Türkçesi ve özellikle Eski Anadolu Türkçesinde geniş ölçüde kullanılmıştır.

3a Ne / öğurdur / ne / öğurdur / Çeleb ağzında kığırmak

Cümlelerin Öğeleri:Zarf tümlecisi: *ne*Yüklem: *oğurdur*Zarf tümlecisi: *ne*Yüklem: *oğurdur*Özne: *Çeleb ağzında kığırmak***Kelime Grupları:**İsim-fiil grubu: *Çeleb ağzında (yt.) / kığırmak (y.)*Belirtisiz isim tamlaması: *Çeleb (ty.) / ağzı (tn.)*

Cümle *sıralı, devrik bir ünlem ve isim* cümlesidir. Dizeyi oluşturan cümleler, anlam ve öge ortaklığı ile birbirine bağlı olduğu için cümle, *bağımlı sıralı* bir cümledir. Fiilimsiler, kendilerini tamamlayan unsurlarla birlikte kelime grubu oluşturabilir (Aktan, 2016: 61). Cümlelerin öznesi görevindeki *Çeleb ağzında kığırmak (Tanrı ağzından çağırma)* sözü bir *isim-fiil grubudur*. İki veya daha çok ismin çeşitli nitelikleri belirtmek üzere özel bir biçimde bir araya gelmesinden oluşan kelime grubuna *isim tamlaması* denir. *İsim tamlamasının* tamlayan ve tamlanan olmak üzere iki unsuru bulunur. Tamlamada asıl anlam ikinci öge üzerindedir. Tamlayanı ilgi hâli eki (*-In, -Un, -nIn, -nUn*) almış olan tamlamaya *belirtili isim tamlaması*, tamlayanı ilgi hâli eki almamış olan tamlamaya *belirtisiz isim tamlaması* adı verilir. İki tamlamada da tamlanan iyelik eki alır (Özkan ve Sevinçli, 2017: 19-29). Buna göre dizede geçen *Çeleb ağzı* tamlaması da *belirtisiz isim tamlamasıdır*.

3b I. Kulağun aç / kulağun aç II. Bola kim / anda / dolar sen

Cümlelerin Öğeleri:

I. Cümle:

Belirtili nesne: *kulağun*

Yüklem: *aç*

Belirtili nesne: *kulağun*

Yüklem: *aç*

Özne: (*sen*)

II. Cümle:

Cümle dışı unsur: *bola kim*

Yer tamlayıcısı: *anda*

Yüklem: *dolar sen*

Özne: (*sen*)

Kelime Grupları:

Deyim: *bola kim*

I. cümle *sıralı, kurallı bir emir ve fiil cümlesi*; II. cümle *basit, kurallı, olumlu bir fiil cümlesidir*. Dize tek başına ele alındığında cümle, yapısına göre *bağımlı sıralı* bir cümledir. *Deyimler*; genellikle gerçek anlamından ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış sözlerdir. *Deyimler, kalıplaşmış söz birlikleri* de kelime grupları içinde yer alır (Altun, 2011: 14). II. cümledeki *bola kim (ola ki)* deyimini ise doğrudan yüklemle ilgili olmadığı için cümle dışı unsur olarak değerlendirilmiştir.

1a *Mevlanadur evliya kutbı bilün*

1b *Ne kim ol buyurdısa anı kılun*

2a *Tenriden rahmetdür anun sözleri,*

2b *Körler okırsa açıla gözleri.*

3a *Kankı kişi, kim bu sözden yol vara,*

3b *Tenri anun müzdini bana vere.*

4a *Yok idi malum, tavarum kim verem*

4b *Dostlığın mal ile bellü gösterem.*

5a *Malı, kim Tenri bana verdi, budur,*

5b *Kim bu malı isteye, ol usludur.*

(Sultan Veled)

1a I. *Mevlanadır / evliya kutbı* **II.** *bilün*

Cümlenin Öğeleri:

Belirtisiz nesne: *Mevlanadır evliya kutbı*

Yüklem: *bilün*

Özne: (siz)

I. Cümle (yc.):

Yüklem: *Mevlanadır*

Özne: *evliya kutbı*

II. Cümle (tc.):

Yüklem: *bilün*

Özne: (siz)

Kelime Grupları:

Belirtisiz isim tamlaması: *evliya (ty.) / kutbı (tn.)*

Dize *birleşik, kurallı bir emir ve fiil* cümlesidir. Bir cümle ile o cümlede görev alan başka bir cümlenin yer almasıyla kurulan *birleşik* cümleye *iç içe birleşik cümle* adı verilir (Aktan, 2016: 126). Buna göre dizenin belirtisiz nesne görevindeki ilk cümlesi yan cümle, ikinci cümlesi ise temel cümle görevinde kullanılmıştır. Dizede kelime grubu olarak bir *isim tamlaması* örneklenmiştir. Cümlede geçen *evliya kutbı (başkanı)* tamlaması *belirtisiz isim tamlaması*dır.

1b I. *Ne / kim / ol / buyurdısa* **II.** *anı / kılun*

Cümlenin Öğeleri:

Zarf tümleci: *ne kim ol buyurdısa*

Belirtili nesne: *anı*

Yüklem: *kılun*

Özne: (siz)

I. Cümle (yc.):

Belirtisiz nesne: *ne*

Cümle dışı unsur: *kim*

Özne: *ol*

Yüklem: *buyurdısa*

II. Cümle (tc.):

Belirtili nesne: *anı*

Yüklem: *kılun*

Özne: (*siz*)

Dize *birleşik, kurallı bir emir ve fiil* cümlesidir. Dizenin zarf tümleci görevindeki yan cümlesi, temel cümleye şart anlamıyla bağlandığı için cümle *şartlı birleşik cümle*dir.

2a Tenriden / rahmetdür / anun sözleri

Cümlenin Öğeleri:

Yüklem: *rahmetdür*

Yer tamlayıcısı: *Tenriden*

Özne: *anun sözleri*

Kelime Grupları:

İyelik grubu: *anun (ty.) / sözleri (tn.)*

Dize *basit, devrik, olumlu bir isim* cümlesidir. Dizede kelime grubu olarak bir *iyelik grubu* örneklenmiştir. Tamlayanı kişi zamiri olan isim tamlamalarına *iyelik grubu* adı verilmektedir (Karaağaç, 2017: 213-214). Buna göre, cümlede geçen *anun sözleri* tamlaması bir *iyelik grubu*dur.

2b I. Körler / okırsa **II.** açıla / gözleri

Cümlenin Öğeleri:

Zarf tümleci: *körler okırsa*

Yüklem: *açıla*

Özne: *gözleri*

I. Cümle (yc.):

Özne: *körler*

Yüklem: *okırsa*

II. Cümle (tc.):

Yüklem: *açıla*

Özne: *gözleri*

Dize *birleşik, devrik, olumlu bir fiil* cümlesidir. Dizenin zarf tümleci görevindeki yan cümlesi, temel cümleye şart anlamıyla bağlandığı için cümle *şartlı birleşik cümle*dir.

3a Kankı kişi / kim / bu sözden / yol / vara

Cümlenin Öğeleri:

Özne: *kankı kişi*

Cümle dışı unsur: *kim*

Zarf tümleci: *bu sözden*

Belirtisiz nesne: *yol*

Yüklem: *vara*

Kelime Grupları:

Sıfat tamlaması: *kankı (sf.) / kişi (is.)*

Sıfat tamlaması: *bu (sf.) / söz (is.)*

Dize *basit, kurallı, olumlu bir fiil* cümlesidir. Dizede, iki kelime grubu kullanılmıştır. *Sıfat tamlaması* olan bu kelime gruplarında, *kankı (hangi)* sıfat unsuru *kişi* isim unsurunu ve *bu* sıfat unsuru *söz* isim unsurunu belirtmektedir.

3b Tenri / anun müzdini / bana / vere

Cümlenin Öğeleri:

Özne: *Tenri*

Belirtili nesne: *anun müzdini*

Yer tamlayıcısı: *bana*

Yüklem: *vere*

Kelime Grupları:

İyelik grubu: *anun (ty.) / müzdi (tn.)*

Dize *basit, kurallı, olumlu bir fiil* cümlesidir. Dizede kelime grubu olarak bir *iyelik grubu* örneklenmiştir. Cümlede geçen *anun müzdi (karşılığ, mükâfatı)* tamlaması bir *iyelik grubudur*.

4a I. Yok idi / malum tavarum / kim / **II.** verem

Cümlenin Öğeleri:

Zarf tümleci: *yok idi malum, tavarum*

Cümle dışı unsur: *kim*

Yüklem: *verem*

Özne: (*ben*)

I. Cümle (yc.):

Yüklem: *yok idi*

Özne: *malum, tavarum*

Cümle dışı unsur: *kim*

II. Cümle (tc.):

Yüklem: *verem*

Özne: (*ben*)

Dize *birleşik, kurallı, olumlu bir fiil* cümlesidir. Bağlaç olan *ki* ile kurulan birleşik cümlelere *ki'li birleşik cümle* denir. Türkçenin değişik dönemlerine ait eski metinlerde *ki'nin* yanı sıra *kim* de kullanılmıştır. “*Ki*” bağlacı Farsça, soru zamiri olduğu hâlde bağlaç görevinde kullanılan *kim* sözcüğü Türkçedir. Bu yapıdaki cümlelerde temel cümle, yardımcı cümleden önce yer almaktadır. Bu ise söz dizimi bakımından Türk cümle yapısına uymamaktadır. Bir kısım *ki'li birleşik cümle*lerde ise Türkçenin temel unsurunun sonda, yardımcı unsurun başta olan yapısına uygunluk görülür. Bu durumda yardımcı cümle çoğu zaman bir sebep ve açıklama bildirir (Aktan, 2016: 126-127). Buna göre, dizedeki ilk cümle (*yok idi malum, tavarum kim*) yan cümle, ikinci cümle (*verem*) temel cümledir ve yan cümle sebep bildirmektedir.

4b Dostlığın / mal ile / bellü / gösterem

Cümlenin Öğeleri:

Belirtili nesne: *dostlığın*

Zarf tümleci: *mal ile*

Zarf tümleci: *bellü*

Yüklem: *gösterem*

Özne: (*ben*)

Kelime Grupları:

Edat grubu: *mal (is.) / ile (ed.)*

Dize *basit, kurallı, olumlu bir fiil* cümlesidir. Dizede kelime grubu olarak bir *edat grubu* kullanılmıştır. *Edat grubu*, bir isim unsuru ile bir son çekim edatının meydana

getirdiği kelime grubudur (Ergin, 2013, s. 392). Cümlede geçen *mal* isim unsuru, *ile* son çekim edatıdır.

5a Malı / kim Tenri bana verdi / budur

Cümlenin Öğeleri:

Özne: *malı*

Cümle dışı unsur: *kim Tenri bana verdi (ac.)*

Yüklem: *budur*

Dize *ara cümleli, kurallı, olumlu bir isim* cümlesidir.

5b I. Kim / bu malı / isteye **II.** ol / usludur

Cümlenin Öğeleri:

I. Cümle:

Özne: *kim*

Belirtili nesne: *bu malı*

Yüklem: *isteye*

II. Cümle:

Özne: *ol*

Yüklem: *usludur*

Kelime Grupları:

Sıfat tamlaması: *bu (sf.) / mal (is.)*

I. cümle *basit, kurallı, olumlu bir fiil* cümlesi, II. cümle *basit, kurallı, olumlu bir isim* cümlesidir. Dize tek başına ele alındığında cümle, yapısına göre *bağımsız sıralı* bir cümledir. Dizede kelime grubu olarak bir *sıfat tamlaması* örneklenmiştir. Bu kelime grubunda, *bu* sıfat unsuru *mal* isim unsuru belirtmektedir.

1a Sabır gerek sana her hâl içinde

1b Sabırsuz kimse kalur kâl içinde

2a Ki her kimde olursa sabr hâli

2b Olsar hayr ile anun me'âli

3a Bırak cümle işi kıl sabr u tedbîr

3b Eren gönlinde olur sabrıyla yir

4a Nebîdür ger velî yol sabra ugrar

4b Eger sen de varursan sabırla var

5a Sabır gözet sabır 'azîz olasın

5b Sabır beklerisen ma'nî bulasın

(Yûnus Emre)

1a Sabır / gerek / sana / her hâl içinde

Cümlelerin Öğeleri:

Özne: *sabır*

Yüklem: *gerek(tir)*

Yer tamlayıcısı: *sana*

Zarf tümlecisi: *her hâl içinde*

Kelime Grupları:

Sıfat tamlaması: *her (sf.) / hâl içi (is.)*

Belirtisiz isim tamlaması: *hâl (ty.) / içi (tn.)*

Dize *basit, devrik, olumlu bir isim* cümlesidir. Cümlede, bir *sıfat tamlaması* bir de *isim tamlaması* olmak üzere iki kelime grubu kullanılmıştır. Sıfat unsuru olan *her* kelimesi, *belirtisiz isim tamlaması* olan *hâl içi* isim unsurunu belirtmektedir.

1b Sabırsuz kimse / kalur / kâl içinde

Cümlelerin Öğeleri:

Özne: *sabırsuz kimse*

Yüklem: *kalur*

Zarf tümlecisi: *kâl içinde*

Kelime Grupları:

Sıfat tamlaması: *sabırsuz (sf.) / kimse (is.)*

Belirtisiz isim tamlaması: *kâl (ty.) / içi (tn.)*

Dize *basit, devrik, olumlu bir fiil* cümlesidir. Cümlede, bir *sıfat tamlaması* bir de *isim tamlaması* olmak üzere iki kelime grubu örneklenmiştir. *Sıfat tamlaması* olan kelime grubunda; sıfat unsuru olan *sabırsuz* kelimesi, *kimse* isim unsurunu nitelemektedir. Dizede geçen *kâl (söz, laf) içi* tamlaması ise *belirtisiz isim tamlaması*dır.

2a Ki / her kimde / olursa / sabr hâli

Cümlenin Öğeleri:Cümle dışı unsur: *ki*Yer tamlayıcısı: *her kimde*Yüklem: *olursa*Özne: *sabr hâli***Kelime Grupları:**Sıfat tamlaması: *her (sf.) / kim (is.)*Belirtisiz isim tamlaması: *sabr (ty.) / hâli (tn.)*

Dize *basit, devrik, olumlu bir fiil* cümlesidir. Cümlede, bir *sıfat tamlaması* bir de *isim tamlaması* olmak üzere iki kelime grubu kullanılmıştır. *Sıfat tamlaması* olan kelime grubunda; sıfat unsuru olan *her* kelimesi, *kim* isim unsurunu belirtmektedir. Cümlede geçen *sabr hâli* tamlaması ise *belirtisiz isim tamlamasıdır*.

2b Olısar / hayr ile / anun me'âli

Cümlenin Öğeleri:Yüklem: *olısar*Zarf tümleci: *hayr ile*Özne: *anun me'âli***Kelime Grupları:**Edat grubu: *hayr (is.) / ile (ed.)*İyelik grubu: *anun (ty.) / me'âli (tn.)*

Dize *basit, devrik, olumlu bir fiil* cümlesidir. Cümlede, bir *edat grubu* bir de *iyelik grubu* olmak üzere iki kelime grubu örneklenmiştir. Dizede geçen *hayr* isim unsuru, *ile* son çekim edatıdır. Cümlede geçen *anun me'âli* tamlaması ise bir *iyelik grubudur*.

3a I. Bırak / cümle işi II. kıl / sabr u tedbîr

Cümlenin Öğeleri:**I. Cümle:**Yüklem: *bırak*Belirtili nesne: *cümle işi*Özne: *(sen)*

II. Cümle:Yüklem: *kıl*Belirtisiz nesne: *sabr u tedbîr*Özne: (*sen*)**Kelime Grupları:**Sıfat tamlaması: *cümle (sf.) / iş (is.)*Bağlama grubu: *sabr (is.) / u (bağ.) / tedbîr (is.)*

I. cümle *basit*, *devrik bir emir ve fiil* cümlesi; II. cümle *basit*, *devrik bir emir ve fiil* cümlesidir. Dize tek başına ele alındığında cümle, yapısına göre *bağımlı sıralı* bir cümledir. Cümlede, bir *sıfat tamlaması* bir de *bağlama grubu* olmak üzere iki kelime grubu kullanılmıştır. *Sıfat tamlaması* olan kelime grubunda; sıfat unsuru olan *cümle (bütün)* kelimesi, *iş* isim unsurunu belirtmektedir. En az iki eşit ögenin bir bağlama edatıyla oluşturduğu kelime grubuna *bağlama grubu* adı verilir (Eker, 2016: 368). Cümlede geçen *bağlama grubu (sabr u tedbîr)* isim+bağlaç+isim şeklinde oluşmuştur.

3b Eren gönlinde / olur / sabrıla / yir

Cümlenin Öğeleri:Yer tamlayıcısı: *eren gönlinde*Yüklem: *olur*Zarf tümleci: *sabrıla*Özne: *yir***Kelime Grupları:**Belirtili isim tamlaması: *eren (ty.) / gönli (tn.)*Edat grubu: *sabır (is.) / ile (ed.)*

Dize *basit*, *devrik*, *olumlu bir fiil* cümlesidir. Cümlede, bir *isim tamlaması* bir de *edat grubu* olmak üzere iki kelime grubu kullanılmıştır. Dizede geçen *eren gönli* tamlaması, *belirtisiz isim tamlaması*dır. Cümlede geçen *sabır* isim unsuru, *ile* son çekim edatıdır.

4a I. Nebîdür II. ger / velî yol / sabra / ugrar

Cümlenin Öğeleri:**I. Cümle:**Yüklem: *nebîdir*Özne: (*o*)

II. Cümle:Cümle dışı unsur: *ger*Özne: *velî yol*Yer tamlayıcısı: *sabra*Yüklem: *uğrar***Kelime Grupları:**Belirtisiz isim tamlaması: *velî (ty.) / yol<u> (tn.)*

I. cümle *basit, kurallı, olumlu bir isim* cümlesi; II. cümle *basit, kurallı, olumlu bir fiil* cümlesidir. Dize tek başına ele alındığında cümle, yapısına göre *bağımsız sıralı* bir cümledir. Dizede kelime grubu olarak bir *isim tamlaması* örneklenmiştir. Sanatçının ölçüye uyma amacıyla *velî yolu, belirtisiz isim tamlamasındaki iyelik ekini kullanmadığı* görülmektedir.

4b I. Eger / sen / de / varursan **II.** sabırla / var**Cümlenin Öğeleri:**Zarf tümleci: *eger sen de varursan*Zarf tümleci: *sabırla*Yüklem: *var*Özne: *(sen)***I. Cümle (yc.):**Cümle dışı unsur: *eger*Özne: *sen*Cümle dışı unsur: *de*Yüklem: *varursan***II. Cümle (tc.):**Zarf tümleci: *sabırla*Yüklem: *var*Özne: *(sen)***Kelime Grupları:**Edat grubu: *sabır (is.) / ile (ed.)*

Dize *birleşik, kurallı bir emir ve fiil* cümlesidir. Dizenin zarf tümleci görevindeki yan cümlesi, temel cümleye şart anlamıyla bağlandığı için cümle *şartlı birleşik cümle*dir. Dizede kelime grubu olarak bir *edat grubu* kullanılmıştır. Cümlede geçen *sabır* isim unsuru, *ile* son çekim edatıdır.

5a I. Sabır / gözet / sabır II. ‘azîz olasın

Cümlenin Öğeleri:

I. Cümle:

Belirtisiz nesne: *sabır*

Yüklem: *gözet*

Belirtisiz nesne: *sabır*

Özne: (*sen*)

II. Cümle:

Yüklem: ‘*azîz olasın*

Özne: (*sen*)

Kelime Grupları:

Bileşik fiil: ‘*azîz (is.) / ol- (yf.)*

I. cümle *basit, devrik, bir emir ve fiil* cümlesi; II. cümle *basit, kurallı, olumlu bir fiil* cümlesidir. Dize tek başına ele alındığında cümle, yapısına göre *bağımlı sıralı* bir cümledir. Dizede kelime grubu olarak bir *birleşik fiil* örneklenmiştir. Cümlede geçen ‘*azîz ol-* fiili, yardımcı fiille kurulmuş bir *birleşik fiildir*.

5b I. Sabır / beklerisen II. ma‘nî / bulasın

Cümlenin Öğeleri:

Zarf tümleci: *sabır beklerisen*

Belirtisiz nesne: *ma‘nî*

Yüklem: *bulasın*

I. Cümle (yc.):

Belirtisiz nesne: *sabır*

Yüklem: *beklerisen*

Özne: (*sen*)

II. Cümle (tc.):

Belirtisiz nesne: *ma‘nî*

Yüklem: *bulasın*

Özne: (*sen*)

Dize *birleşik, kurallı, olumlu bir fiil* cümlesidir. Dizenin zarf tümleci görevindeki yan cümlesi, temel cümleye şart anlamıyla bağlandığı için cümle *şartlı birleşik cümle*dir.

1a *Diriğā çarhuñ elinden hezārān,*

1b *Ki kılmışdur mu ‘aṭṭal bunça kārān.*

2a *İşid emdi bu aḥvāli ē kardaş,*

2b *Çün ümmetdür biri birine iḥvān.*

3a *Yavuz sanmaya kardaş kardaşına,*

3b *Haḳıḳatdur bu sözüme baña inan!*

4a *İşitdün ise, sözüme kulaḳ dut,*

4b *Gidermegil sözümi kulaḳuñdan!*

5a *Bilürmi sen, niçün geldün cihāna?*

5b *Sini ḳulluğ için yaratdı Sultān.*

(Hoca Ahmed Fakih)

1a *Diriğā / çarhuñ elinden / hezārān*

Cümlelerin Öğeleri:

Yüklem: *diriğā* (*yazıklar olsun*)

Yer tamlayıcısı: *çarhuñ elinden*

Zarf tümleci: *hezārān*

Kelime Grupları:

Belirtili isim tamlaması: *çarhuñ (ty.) / eli (tn.)*

Dize *basit, devrik bir ünlem ve isim* cümlesidir. Cümlede geçen *diriğā* kelimesi, “eyvah, yazık, ne yazık ki” gibi anlamlara gelen, Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi metinlerinde sıklıkla kullanılmış, Farsça bir ünlemdir. Ünlemler, cümle kuruluşunda doğrudan görev almadıkları için cümle dışı unsur olarak nitelendirilmektedir. Ancak bu dizede *diriğā* kelimesi, üzüntü ve kınamanın çokluğunu anlatan “yazıklar olsun” gibi kalıplaşmış bir söz anlamı taşıdığı için yüklem olarak kullanılmıştır. Dizede kelime grubu olarak bir *isim tamlaması* örneklenmiştir. Cümlede geçen *çarhuñ eli* tamlaması, *belirtili isim tamlaması*dır.

1b Ki / kılmışdır / mu‘aṭṭal / bunça kārān

Cümlenin Öğeleri:

Cümle dışı unsur: *ki*

Yüklem: *kılmışdır*

Zarf tümleci: *mu‘aṭṭal*

Özne: *bunça kārān*

Kelime Grupları:

Sıfat tamlaması: *bunça (sf.) / kārān (is.)*

Dize *basit, devrik, olumlu bir fiil* cümlesidir. Dizede kelime grubu olarak bir *sıfat tamlaması* kullanılmıştır. Dizede sıfat unsuru olan *bunça* kelimesi, *kārān (işler)* isim unsurunu belirtmektedir.

2a İşid / emdi / bu aḥvāli / è ḳardaş

Cümlenin Öğeleri:

Yüklem: *işid*

Zarf tümleci: *emdi*

Belirtili nesne: *bu aḥvāli*

Cümle dışı unsur: *è ḳardaş*

Özne: *(sen)*

Kelime Grupları:

Sıfat tamlaması: *bu (sf.) / aḥvāl (is.)*

Ünlem grubu: *è (ünl.) / ḳardaş (is.)*

Dize *basit, devrik bir emir ve fiil* cümlesidir. Dizede kelime grubu olarak bir *sıfat tamlaması* bir de *ünlem grubu* örneklenmiştir. Cümlede sıfat unsuru olan *bu* kelimesi, *aḥvāl* isim unsurunu belirtmektedir. *Ünlem grubu*, bir seslenme ünlemi ile seslendiği isim unsurundan oluşur (Aktan, 2016: 55). Dizede *è* seslenme ünlemi, *ḳardaş* isim unsuru ile ünlem grubu oluşturmaktadır.

2b Çün / ümmetdür / biri birine / ihvān

Cümlenin Öğeleri:

Cümle dışı unsur: *çün*

Yüklem: *ümmetdür*

Yer tamlayıcısı: *biri birine*

Özne: *iḥvān*

Kelime Grupları:

Kısaltma grubu: *biri biri*

Dize *basit, devrik, olumlu bir isim* cümlesidir. Dizede kelime grubu olarak bir *kısaltma grubu* kullanılmıştır. *Kısaltma grupları*, kelime gruplarının ve cümlelerin kısalması, yıpranması sonucunda ortaya çıkan, belirli kuralları olmayan, daha çok kalıplaşmış kelime gruplarıdır (Ergin, 2013: 396-397). Buna göre, cümlede geçen *biri biri* kelime grubu da bir *kısaltma grubudur*.

3a Yavuz / sanmaya / kardaş / kardaşına

Cümlenin Öğeleri:

Zarf tamlacı: *yavuz*

Yüklem: *sanmaya*

Özne: *kardaş*

Yer tamlayıcısı: *kardaşına*

Dize *basit, devrik, olumsuz bir fiil* cümlesidir.

3b I. *Ḥaḳıḳatdur* / bu sözüm **II.** *baña* / inan

Cümlenin Öğeleri:

I. Cümle:

Yüklem: *Ḥaḳıḳatdur*

Özne: *bu sözüm*

II. Cümle:

Yer tamlayıcısı: *baña*

Yüklem: *inan*

Özne: *(sen)*

Kelime Grupları:

Sıfat tamlaması: *bu (sf.) / söz (is.)*

I. cümle *basit, devrik, olumlu bir isim* cümlesi; II. cümle *basit, kurallı bir emir ve fiil* cümlesidir. Dize tek başına ele alındığında cümle, yapısına göre *bağımsız sıralı* bir cümledir. Dizede kelime grubu olarak bir *sıfat tamlaması* örneklenmiştir. Bu kelime grubunda, *bu* sıfat unsuru *söz* isim unsurunu belirtmektedir.

4a I. İştüñ ise II. sözüme / kulağ dut

Cümlenin Öğeleri:

Zarf tümleci: *iştüñ ise*

Yer tamlayıcısı: *sözüme*

Yüklem: *kulağ dut*

I. Cümle (yc.):

Yüklem: *iştüñ ise*

Özne: (*sen*)

II. Cümle (tc.):

Yer tamlayıcısı: *sözüme*

Yüklem: *kulağ dut*

Özne: (*sen*)

Kelime Grupları:

Birleşik fiil: *kulağ (is.) / dut- (f.)*

Dize *birleşik, kurallı, olumlu bir fiil* cümlesidir. Dizenin zarf tümleci görevindeki yan cümlesi, temel cümleye şart anlamıyla bağlandığı için cümle *şartlı birleşik cümle*dir. Dizede kelime grubu olarak bir *birleşik fiil* örneklenmiştir. Cümlede geçen *kulağ dut-* fiili, isim ile fiil birleşmesinden oluşan (deyimleşmiş) bir *birleşik fiil*dir.

4b Gidermegil / sözümi / kulağundan

Cümlenin Öğeleri:

Yüklem: *gidermegil*

Belirtili nesne: *sözümi*

Yer tamlayıcısı: *kulağundan*

Dize *basit, devrik bir emir ve fiil* cümlesidir.

5a I. Bilürmi sen II. niçün / geldüñ / cihāna

Cümlenin Öğeleri:

I. Cümle:

Yüklem: *bilürmi sen*

Özne: (*sen*)

II. Cümle:Zarf tümleci: *niçün*Yüklem: *geldüñ*Yer tamlayıcısı: *cihāna*Özne: (*sen*)

I. cümle *basit, kurallı bir soru ve fiil* cümlesi; II. cümle *basit, devrik bir soru ve fiil* cümlesidir. Dize tek başına ele alındığında cümle, yapısına göre *bağımlı sıralı* bir cümledir.

5b Sini / *ķulluğ için* / yaratdı / Sultān**Cümlenin Öğeleri:**Belirtili nesne: *sini*Zarf tümleci: *ķulluğ için*Yüklem: *yaratdı*Özne *Sultān***Kelime Grupları:**Edat grubu: *ķulluğ (is.) / için (ed.)*

Dize *basit, devrik, olumlu bir fiil* cümlesidir. Dizede kelime grubu olarak bir *edat grubu* kullanılmıştır. Cümlede geçen *ķulluğ* isim unsuru, *inçün* son çekim edatıdır.

1a *Taŗrı adın anıuban girem söze*1b *Tā ki ěne Taŗrı'dan rahmet bize*2a *Evvel ebde bi'smi'llāh Taŗrı adı*2b *Zire kim anuñladur sözler tadı*3a *Dahı bir adı anuñ Rahmān durur*3b *Baŗşılar kullarına Ğufrān-durur*4a *Ol Rahim'dür rahmet ěder kulına*4b *Şol kula kim buyruğında bulna*5a *Görü turur her ne kılsavuz günāh*5b *Ger kılavuz ol günāha bir kez āh*

(Şeyyād Hamza)

1a Tanrı adın aıuban / girem / söze

Cümlenin Ögeleri:

Zarf tümleci: *Tanrı adın aıuban*

Yüklem: *girem*

Yer tamlayıcısı: *söze*

Kelime Grupları:

Zarf-fiil grubu: *Tanrı adın (n.) / aıuban (y.)*

Dize *basit, devrik, olumlu bir fiil* cümlesidir. Dizede kelime grubu olarak bir *zarf-fiil grubu* örneklenmiştir. Cümlenin zarf tümleci görevindeki *Tanrı adın aıuban* sözü *zarf-fiil grubudur*.

1b Tâ ki / éne / Tanrı'dan / rahmet / bize

Cümlenin Ögeleri:

Cümle dışı unsur: *tâ ki*

Yüklem: *éne*

Yer tamlayıcısı: *Tanrı'dan*

Özne: *rahmet*

Yer tamlayıcısı: *bize*

Dize *basit, devrik, olumlu bir fiil* cümlesidir.

2a Evvel ebde / bi'smi'llâh / Tanrı adı

Cümlenin Ögeleri:

Zarf tümleci: *evvel ebde*

Özne: *Tanrı adı*

Yüklem: *bi'smi'llâh(tır)*

Kelime Grupları:

Tekrar grubu: *evvel (is.) / ebed (is.)*

Belirtisiz isim tamlaması: *Tanrı (ty.) / adı (tn.)*

Dize *basit, devrik, olumlu bir isim* cümlesidir. Dizede kelime grubu olarak bir *tekrar grubu* bir de *belirtisiz isim tamlaması* kullanılmıştır. *Tekrar grubu*, anlamı güçlendirmek, zenginleştirmek amacıyla aynı cinsten iki kelimenin arka arkaya gelmesiyle oluşan kelime grubudur (Özkan ve Sevinçli, 2017: 44). Cümlede geçen *evvel*

ebed sözü, anlam bakımından birbirine karşıt iki kelimenin meydana getirdiği bir kelime grubudur. Dizede geçen *Taḫrı adı* tamlaması, *belirtisiz isim tamlamasıdır*.

2b Zîre kim / anuḫladur / sözler tadı

Cümlelerin Öğeleri:

Cümle dışı unsur: *zîre kim*

Yüklem: *anuḫladur*

Özne: *sözler tadı*

Kelime Grupları:

Belirtisiz isim tamlaması: *sözler (ty.) / tadı (tn.)*

Dize *basit, devrik, olumlu bir isim* cümlesidir. Dizede kelime grubu olarak bir *isim tamlaması* kullanılmıştır. Cümlede geçen *sözler tadı* tamlaması, *belirtisiz isim tamlamasıdır*.

3a Dahı / bir adı anuḫ / Rahmân durur

Cümlelerin Öğeleri:

Cümle dışı unsur: *dahı*

Özne: *bir adı anuḫ*

Yüklem: *Rahmân durur*

Kelime Grupları:

Sıfat tamlaması: *bir (sf.) / ad (is.)*

İyelik grubu: *adı (tn.) / anuḫ (ty.)*

Dize *basit, kurallı, olumlu bir isim* cümlesidir. Dizede kelime grubu olarak bir *sıfat tamlaması* bir de *iyelik grubu* örneklenmiştir. Cümlede sıfat unsuru olan *bir* kelimesi, *ad* isim unsurunu belirtmektedir. Cümlede geçen *anun adı* tamlaması ise bir *iyelik grubudur*. Bu tamlamada, tamlayan ile tamlanan unsurları yer değiştirmiştir.

3b I. Bağışlar / kullarına **II.** Ğufrân-durur

Cümlelerin Öğeleri:

I. Cümle:

Yüklem: *bağışlar*

Yer tamlayıcısı: *kullarına*

Özne: *(o)*

II. Cümle:

Yüklem: *Ğufrân-durur*

Özne: (o)

I. cümle *basit, devrik, olumlu bir fiil* cümlesi; II. cümle *basit, kurallı, olumlu bir isim* cümlesidir. Dize tek başına ele alındığında cümle, yapısına göre *bağımlı sıralı* bir cümledir.

4a I. Ol / Rahîm'dür II. rahmet eder / kulına

Cümlenin Öğeleri:

I. Cümle:

Özne: *ol*

Yüklem: *Rahîm'dür*

II. Cümle:

Yüklem: *rahmet eder*

Yer tamlayıcısı: *kulına*

Özne: (o)

Kelime Grupları:

Birleşik fiil: *rahmet (is.) / ét- (yf.)*

I. cümle *basit, kurallı, olumlu bir isim* cümlesi; II. cümle *basit, devrik, olumlu bir fiil* cümlesidir. Dize tek başına ele alındığında cümle, yapısına göre *bağımlı sıralı* bir cümledir. Dizede kelime grubu olarak bir *birleşik fiil* örneklenmiştir. Cümlede geçen *rahmet ét-* fiili, yardımcı fiille kurulmuş bir *birleşik fiil*dir.

4b Şol kula / kim / buyruğında bulına

Cümlenin Öğeleri:

Yer tamlayıcısı: *şol kula*

Cümle dışı unsur: *kim*

Yüklem: *buyruğında bulına*

Özne: (o)

Kelime Grupları:

Sıfat tamlaması: *şol (sf.) / kul (is.)*

Birleşik fiil: *buyruğında (is.) / bulın- (f.)*

Dize *basit, kurallı, olumlu bir fiil* cümlesidir. Dizede kelime grubu olarak bir *sıfat tamlaması* bir de *birleşik fiil* kullanılmıştır. Sıfat unsuru olan *şol* kelimesi, *kul* isim unsurunu belirtmektedir. Cümlede geçen *buyruğında bulun-* fiili, isim ile fiil birleşmesinden oluşan (deyimleşmiş) bir *birleşik fiildir*.

5a I. Görü turur II. her ne / kılsavuz / günâh

Cümlenin Öğeleri:

Yüklem: *Görü turur*

Zarf tümleci: *her ne kılsavuz günâh*

I. Cümle (tc.):

Yüklem: *görü turur*

Özne: (o)

II. Cümle (yc.):

Belirtisiz nesne: *her ne günâh*

Yüklem: *kılsavuz*

Özne (biz)

Kelime Grupları:

Birleşik fiil: *görü (zf.) / tur- (yf.)*

Sıfat tamlaması: *her (sf.) / ne (sf.) / günâh (is.)*

Dize *birleşik, devrik, olumlu bir fiil* cümlesidir. Dizenin zarf tümleci görevindeki yan cümlesi, temel cümleye şart anlamıyla bağlandığı için cümle *şarhli birleşik cümledir*. Dizede kelime grubu olarak bir *birleşik fiil* bir de *sıfat tamlaması* örneklenmiştir. Cümlede geçen *görü tur-* fiili, bir fiil ile yardımcı fiilin birleşmesinden oluşan bir *birleşik fiildir*. Dizedeki sıfat unsuru olan *her* ve *ne* kelimeleri, *günâh* isim unsurunu belirtmektedir.

5b Ger / kılavuz / ol günâha / bir kez / âh

Cümlenin Öğeleri:

Cümle dışı unsur: *ger*

Yüklem: *kılavuz*

Yer tamlayıcısı: *ol günâha*

Zarf tümleci: *bir kez*

Cümle dışı unsur: *âh*

Özne: (biz)

Kelime Grupları:

Sıfat tamlaması: *ol (sf.) / günâh (is.)*

Sıfat tamlaması: *bir (sf.) / kez (is.)*

Dize *basit*, *devrik*, *olumlu bir fiil* cümlesidir. Dizede kelime grubu olarak iki *sıfat tamlaması* kullanılmıştır. Bu tamlamaların ilkinde, sıfat unsuru olan *ol* kelimesi *günâh* isim unsurunu; ikincisinde, sıfat unsuru olan *bir* kelimesi *kez* isim unsurunu belirtmektedir.

1a *Ay yüzünde hat belürse, gözlerüm giryân olur,*

1b *Hâle görünse kenâr-ı mâhda, bârân olur.*

2a *La'lün için gözlerün bir birine hançer çeker,*

2b *Ol iki mest arasında kırkaram kim kan olur.*

3a *Gül budağı gibi gülşende salınsañ nâz ile,*

3b *Karşuña başın salup serv-i revân hayrân olur.*

4a *Zülfi üstinde gören dir küşe-i ebrüsünü:*

4b *“Sâyesi dutmuş cihâni niçe hōş eyvân olur.”*

5a *Gizledi hatı Dehânî (dehâni) hâtemin dilde dutar*

5b *Şimdi fitne devridür, yok yire çok bühtân olur.*

(Hoca Dehhâni)

1a I. *Ay yüzünde / hat / belürse* II. *gözlerüm / giryân olur*

Cümlenin Öğeleri:

Zarf tümlecisi: *ay yüzünde hat belürse*

Özne: *gözlerüm*

Yüklem: *giryân olur*

I. Cümle (yc.):

Yer tamlayıcısı: *ay yüzünde*

Özne: *hat*

Yüklem: *belürse*

II. Cümle (tc.):Özne: *gözlerüm*Yüklem: *giryân olur***Kelime Grupları:**Eksiz tamlama: *ay (ty.) / yüz (tn.)*Birleşik fiil: *giryân (is.) / ol- (yf.)*

Dize *birleşik, kurallı, olumlu bir fiil* cümlesidir. Dizenin zarf tümleci görevindeki yan cümlesi, temel cümleye şart anlamıyla bağlandığı için cümle *şartlı birleşik cümle*dir. Dizede kelime grubu olarak bir *eksiz tamlama* bir de *birleşik fiil* örneklenmiştir. İki ismin herhangi bir ek almadan yan yana gelmesiyle oluşan tamlamalara *eksiz tamlama* adı verilir (Aktan, 2016: 13). Cümlede geçen *ay yüz* tamlaması da Türk dil bilgisinin tartışmalı konularından biri olan bu tamlama türüne örnek gösterilebilir. Dizedeki *giryân ol-* fiili, yardımcı fiille kurulmuş bir *birleşik fiil*dir.

1b I. Hâle / görünse **II.** kenâr-ı mâhda / bārân / olur**Cümlenin Öğeleri:**Zarf tümleci: *hâle görünse*Yer tamlayıcısı: *kenâr-ı mâhda*Özne: *bārân*Yüklem: *olur***I. Cümle (yc.):**Özne: *hâle*Yüklem: *görünse***II. Cümle (tc.):**Yer tamlayıcısı: *kenâr-ı mâhda*Özne: *bārân*Yüklem: *olur***Kelime Grupları:**Farsça tamlama: *kenâr (tn.) / -ı (ik.) / mâh (ty.)*

Dize *birleşik, kurallı, olumlu bir fiil* cümlesidir. Dizenin zarf tümleci görevindeki yan cümlesi, temel cümleye şart anlamıyla bağlandığı için cümle *şartlı birleşik cümle*dir. Dizede kelime grubu olarak bir *Farsça tamlama* kullanılmıştır. Arapça ve

Farsçadan alıntı dil unsurları içerisinde tamlamalar oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Arapça ve Farsça tamlamalar, Türkçedekine denk bir biçimde isim ve sıfat tamlaması olarak kullanılmaktadır. Tamlamanın isim veya sıfat tamlaması oluşu, kelimeler arası anlam ilişkisine dikkat edilerek anlaşılabilir (Duman, 2012: 35-66). Buna göre, cümlede geçen *kenār-ı māh* (*ayın kenarı*) tamlamasının isim tamlamasına denk olduğu söylenebilir. Arapça ve Farsça tamlamalarda, Türkçe söz diziminin tersine, tamlamanın yardımcı unsuru olan tamlayan önce, temel unsuru olan tamlamanın sonra gelmektedir.

2a La 'lün için / gözlerün / bir birine / hançer çeker

Cümlenin Öğeleri:

Zarf tümleci: *la 'lün için*

Özne: *gözlerün*

Yer tamlayıcısı: *bir birine*

Yüklem: *hançer çeker*

Kelime Grupları:

Edat grubu: *la 'l (is.) / için (ed.)*

Kısaltma grubu: *bir biri*

Bileşik fiil: *hançer (is.) / çek- (fil)*

Dize *basit, kurallı, olumlu bir fiil* cümlesidir. Dizede *edat grubu, kısaltma grubu ve birleşik fiil* olmak üzere üç kelime grubu örneklenmiştir. Cümlede geçen *la 'l* isim unsuru, *için* son çekim edatıdır. *Biri biri* kelime grubu bir *kısaltma grubudur*. Dizedeki *hançer çek-* fiili, isim ile fiil birleşmesinden oluşan (deyimleşmiş) bir *birleşik fiildir*.

2b Ol iki mest arasında / korçaram kim / kan / olur

Cümlenin Öğeleri:

Yer tamlayıcısı: *ol iki mest arasında*

Cümle dışı unsur: *korçaram kim (ac.)*

Özne: *kan*

Yüklem: *olur*

Kelime Grupları:

Sıfat tamlaması: *ol (sf.) / iki (sf.) / mest (is.)*

Belirtisiz isim tamlaması: *mest (ty.) / arası (tn.)*

Dize *ara cümleli, kurallı, olumlu bir fiil* cümlesidir. Cümlede, bir *sıfat tamlaması* bir de *isim tamlaması* olmak üzere iki kelime grubu kullanılmıştır. *Sıfat tamlaması* olan kelime grubunda; sıfat unsuru olan *ol* ve *iki* kelimeleri, *mest (sarhoş)* isim unsurunu belirtmektedir. Cümlede geçen *mest arası* tamlaması ise *belirtisiz isim tamlamasıdır*.

3a Gül budağı gibi / gülşende / salınsañ / nâz ile

Cümlenin Öğeleri:

Zarf tümleci: *gül budağı gibi*

Yer tamlayıcısı: *gülşende*

Yüklem: *salınsañ*

Zarf tümleci: *nâz ile*

Kelime Grupları:

Edat grubu: *gül budağı (is.) / gibi (ed.)*

Belirtisiz isim tamlaması: *gül (ty.) / budağı (tn.)*

Edat grubu: *nâz (is.) / ile (ed.)*

Dize *basit, devrik, olumlu bir fiil* cümlesidir. Dizede kelime grubu olarak iki *edat grubu*, bir *belirtisiz isim tamlaması* örneklenmiştir. *Gül budağı gibi*, *edat grubunda belirtisiz isim tamlaması* olan *gül budağı* isim unuru, *gibi* son çekim edatıdır. Diğer *edat grubunda* ise *nâz* isim unsuru, *ile* son çekim edatıdır.

3b Karşuña başın salup / serv-i revân / hayrân olur

Cümlenin Öğeleri:

Zarf tümleci: *karşuña başın salup*

Özne: *serv-i revân*

Yüklem: *hayrân olur*

Kelime Grupları:

Zarf-fiil grubu: *karşuña başın (n.) / salup (y.)*

Farsça tamlama: *serv (tn.) / -i (ik.) / revân (ty.)*

Birleşik fiil: *hayrân (is.) / ol- (yf.)*

Dize *basit, kurallı, olumlu bir fiil* cümlesidir. Dizede *zarf-fiil grubu*, *Farsça tamlama* ve *birleşik fiil* olmak üzere üç kelime grubu örneklenmiştir. Cümlenin zarf tümleci görevindeki *karşuña başın salup* sözü *zarf-fiil grubudur*. Cümlede geçen *serv-i revân (yürüyen servi)* tamlaması, sıfat tamlamasına denk bir *Farsça tamlama*dır. Dizedeki *hayrân ol-* fiili, yardımcı fiille kurulmuş bir *birleşik fiildir*.

4a Zülfi üstinde gören / dir / kûşe-i ebrûsını

Cümlelerin Öğeleri:

Özne: *zülfi üstinde gören*

Yüklem: *dir*

Belirtili nesne: *kûşe-i ebrûsını*

Kelime Grupları:

Sıfat-fiil grubu: *zülfi üstinde (yt.) / gören (y.)*

Belirtisiz isim tamlaması: *zülfi (ty.) / üsti (tn.)*

Farsça tamlama: *kûşe (tn.) / -i (ik.) / ebrû (ty.)*

Dize *basit*, *devrik*, *olumlu bir fiil* cümlesidir. Dizede *sıfat-fiil grubu*, *belirtisiz isim tamlaması* ve *Farsça tamlama* olmak üzere üç kelime grubu kullanılmıştır. Cümlelerin öznesi görevindeki *zülfi üstinde gören* sözü *sıfat-fiil grubu*dur. *Sıfat-fiil grubu* içinde geçen *zülfi üsti* tamlaması *belirtisiz isim tamlaması*dır. Dizedeki *kûşe-i ebrû* (*kaşın köşesi*) tamlaması, isim tamlamasına denk bir *Farsça tamlama*dır.

4b I. Sāyesi / dutmuş / cihānı **II.** niçe hōş eyvān / olur

Cümlelerin Öğeleri:

I. Cümle:

Özne: *sāyesi*

Yüklem: *dutmuş*

Belirtili nesne: *cihānı*

II. Cümle:

Özne: *niçe hōş eyvān*

Yüklem: *olur*

Kelime Grupları:

Sıfat tamlaması: *niçe (sf.) / hōş (sf.) / eyvān (is.)*

I. cümle *basit*, *devrik*, *olumlu bir fiil* cümlesi; II. cümle *basit*, *kurallı*, *olumlu bir fiil* cümlesidir. Dize tek başına ele alındığında cümle, yapısına göre *bağımsız sıralı* bir cümledir. Dizede kelime grubu olarak bir *sıfat tamlaması* örneklenmiştir. Bu kelime grubunda, *niçe* sıfat unsuru *eyvān* isim unsurunu belirtmekte; *hōş* sıfat unsuru ise *eyvān* isim unsurunu nitelemektedir.

5a I. Gizledi / haṭṭı / Dehānī (dehānı) **II.** hātemin / dilde / dutar

Cümlenin Öğeleri:**I. Cümle:**Yüklem: *gizledi*Belirtili nesne: *hattı*Özne: *Dehānī***II. Cümle:**Belirtili nesne: *hâtemin*Yer tamlayıcısı: *dilde*Yüklem: *dutar*

I. cümle *basit, devrik, olumlu bir fiil* cümlesi; II. cümle *basit, kurallı, olumlu bir fiil* cümlesidir. Dize tek başına ele alındığında cümle, yapısına göre *bağımlı sıralı* bir cümledir.

5b I. Şimdi / fitne devridür II. yok yire / çok / bühtān / olur

Cümlenin Öğeleri:**I. Cümle:**Zarf tümleci: *şimdi*Yüklem: *fitne devridür*Özne: *(o)***II. Cümle:**Zarf tümleci: *yok yire*Zarf tümleci: *çok*Özne: *bühtān*Yüklem: *olur***Kelime Grupları:**Belirtisiz isim tamlaması: *fitne (ty.) / devri (tn.)*Sıfat tamlaması: *yok (sf.) / yir (is.)*

I. cümle *basit, kurallı, olumlu bir isim* cümlesi; II. cümle *basit, kurallı, olumlu bir fiil* cümlesidir. Dize tek başına ele alındığında cümle, yapısına göre *bağımsız sıralı* bir cümledir. Dizede, bir *isim tamlaması* bir de *sıfat tamlaması* olmak üzere iki kelime grubu kullanılmıştır. Cümlede geçen *fitne devri* tamlaması *belirtisiz isim tamlamasıdır*.

Sıfat tamlaması olan kelime grubunda; sıfat unsuru olan *yoğ* kelimesi, *yir* isim unsurunu nitelemektedir.

3. Sonuç

Bu çalışmada, Eski Anadolu Türkçesinin ilk temsilcilerinden olan, 13-14. yüzyıl sanatçıları Mevlânâ, Sultan Veled, Yûnus Emre, Ahmed Fakih, Şeyyâd Hamza ve Hoca Dehhânî'den şiirler seçilerek söz dizimi açısından incelenmiş, inceleme sonucunda aşağıdaki istatistiklere ve sonuçlara ulaşılmıştır.

İncelenen 56 dizede, 74 cümle kullanıldığı tespit edilmiş ve bu cümlelerin şiirlere neredeyse eşit olarak dağıldığı görülmüştür. Mevlânâ, Yûnus Emre ve Hoca Dehhânî'de 13'er, Hoca Ahmed Fakih ve Şeyyâd Hamza'da 12'ser, Sultan Veled'de 11 cümle kullanılmıştır.

Şiirlerde 76 yüklem, 76 özne, 38 zarf tümleci, 30 yer tamlayıcısı ve 22 nesne örneklenmiştir. Öznelerden 39'u cümlelerde açıkça gösterilmemiştir. Buna göre tüm ögeler içinde en fazla kullanılan öge yüklem olmuştur. Yardımcı ögeler içerisinde en fazla tanıklanan öge zarf tümleci, en az tanıklanan öge ise nesnedir. Bu nesnelere 16'sının belirtili nesne, 6'sının belirtisiz nesne olduğu tespit edilmiştir. Yüklem sayısı göz önüne alındığında nesne sayısının az olduğu söylenebilir. Bu durum ise şiirlerde özneye ağırlık verilmiş olmasıyla açıklanabilir. Cümlelerin ögelerinin şiirlerdeki dağılımı dengelidir. Hemen hemen bütün ögeler şiirlerin tamamında örneklenmiştir.

Şiirlerde 20 sıfat tamlaması, 12 belirtisiz isim tamlaması, 8 edat grubu, 8 birleşik fiil, 4 iyelik grubu, 3 Farsça tamlama, 2 belirtili isim tamlaması, 2 kısaltma grubu, 2 zarf-fiil grubu, 1 sıfat-fiil grubu, 1 isim-fiil grubu, 1 bağlama grubu, 1 eksiz tamlama, 1 ünlem grubu, 1 tekrar grubu ve 1 deyim olmak üzere toplam 68 kelime grubu kullanılmıştır. Kelime grupları içerisinde Türkçe yapılı tamlamaların yabancı dillerden giren tamlama yapılarına kıyasla üstün olduğu açıkça görülmektedir. Bu bağlamda, Eski Anadolu Türkçesinin ilk dönemlerinde yabancı dil yapılarının sınırlı bir kullanım alanına sahip olduğu ifade edilebilir.

Cümleler anlamına göre sınıflandırıldığında olumlu cümlelerin sayısı dikkat çekmektedir. Şiirlerde toplam 56 olumlu cümle kullanılmıştır. İkinci sırada 11 cümle ile emir cümleleri gelmektedir. Bu durum, şiirlerin didaktik içerikleriyle açıklanabilir.

Şiirlerde fiil cümlelerinin üstünlüğü göze çarpmaktadır. Şiirlerde toplam 56 fiil cümlesi kullanılmıştır. İsim cümlelerinin sayısı ise 18'dir.

Çalışmanın en dikkate değer sonuçlarından biri, kurallı cümlelerin devrik cümlelere üstünlüğü olmuştur. İncelenen metinlerin tümüyle şiir olmasına rağmen 40 kurallı cümle kullanılmış olması Eski Anadolu Türkçesinin bu ilk örneklerinde Türk cümle yapısının temel özelliğinin belirgin bir şekilde korunduğunu

göstermektedir. Tüm şiirlerdeki devrik cümle sayısı ise 34'tür. Bu cümlelere de büyük bir oranda vezin ve kafiye kaygısıyla başvurulduğunu söyleyebiliriz.

Şiirler cümle yapılarına göre ele alındığında 59 basit cümle, 11 birleşik cümle, 2 sıralı cümle ve 2 ara cümleli cümlelerin kullanıldığı tespit edilmiştir. Basit cümle yapısının fazla kullanılmış olması, şiirlerin sadeliğine işaret etmektedir. Tanıklanan birleşik yapı cümleler arasında, Farsça etkisiyle dilimize giren ki'li birleşik cümle çeşidinin sadece 1 şiirde örneklenmiş olması da yine bu dönemde yabancı dillerin etkisinin pek az olduğunu göstermektedir.

Kısaltmalar

<i>ac.</i>	: Ara cümle
<i>bağ.</i>	: Bağlaç
<i>ed.</i>	: Edat
<i>f.</i>	: Fiil
<i>ik.</i>	: İzafet kesresi
<i>is.</i>	: İsim
<i>n.</i>	: Nesne
<i>sf.</i>	: Sıfat
<i>tc.</i>	: Temel cümle
<i>tn.</i>	: Tamlanan
<i>ty.</i>	: Tamlayan
<i>ünl.</i>	: Ünlem
<i>y.</i>	: Yüklem
<i>yc.</i>	: Yan cümle
<i>yf.</i>	: Yardımcı fiil
<i>yt.</i>	: Yer tamlayıcısı
<i>zf.</i>	: Zarf-fiil

Kaynakça

- Ahmed Fakih (1956). *Çarhname*. (Yayımlayan ve İşleyen: Mecdut Mansuroğlu). İstanbul: İÜEF Yayınları.
- Akar, Ali (2012). *Türk Dili Tarihi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Aktan, Bilal (2016). *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Altun, Mustafa (2011). *Türkçede Kelime Grupları Çözümlemeleri "Türk Romanlarından Örneklerle"*. İstanbul: MVT Yayıncılık.
- Cemiloğlu, İsmet (1994). *14. Yüzyıla Ait Bir Kıyas-ı Enbiyâ Nüshası Üzerinde Sentaks İncelemesi*. Ankara: TDK Yayınları.
- Cemiloğlu, İsmet (2001). *Dede Korkut Hikâyeleri Üzerinde Söz Dizimi Bakımından Bir İnceleme*. Ankara: TDK Yayınları.
- Daşdemir, Muharrem (2000). *Dedem Korkut Kitabı'nın Söz Dizimi*. Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Delice, H. İbrahim (2004). Cümle Öğelerinin Sınıflandırılması ve Cümlenin Temel Öğeleri. *Türk Dili ve Edebiyatı Makaleleri*, S. 4, 127-170.
- Demir, Nurettin ve Yılmaz, Emine (2014). *Türk Dili El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Duman, Musa (2012). Arapça ve Farsça Tamlamaların Türkçe Cümleye Katılma Şekilleri. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 29, 35-66.
- Eker, Süer (2016). *Çağdaş Türk Dili*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Ergin, Muharrem (2013). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basın/Yayım/Tanıtım.
- Hirik, Seçil (2020). *Söz Dizimi Kuramları Bağlamında Türkçede Baş Unsur*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Karaağaç, Günay (2017). *Türkçenin Söz Dizimi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karahan, Leyla (2010). *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep (1977). Eski Anadolu Türkçesi Üzerindeki Çalışmaların Bugünkü Durumu ve Karşılaştığı Sorunlar. *Türkoloji Dergisi*, 14-22.
- Korkmaz, Zeynep (2013). *Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Gelişimi*. Ankara: TDK Yayınları.
- Mansuroğlu, Mecdut (1947). *Anadolu Türkçesi (XIII. Asır) Dehhani ve Manzumeleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Mezunları Cemiyeti Yayını.

- Mansuroğlu, Mecdut (1954). Mevlâna Celâleddin Rumi'de Türkçe Beyit ve İbareler. *TDAY-Belleten*, 207-220.
- Özkan, Mustafa (2013). *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Özkan, Mustafa ve Sevinçli, Veyisi (2017). *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*. İstanbul: Akademik Kitaplar.
- Sultan Veled (2011). *Rebabnâme*. (Mütercim: Niğdeli Hakkı Eroğlu). İstanbul: Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Yayınları.
- Taş, İbrahim (2008). *Yûsuf ve Zelîhâ*. İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 42.
- Tatçı, Mustafa (1991). *Risâletü'n-Nushiyye*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Türkçe Sözlük* (2009). Ankara: TDK Yayınları.
- Üstüner, Ahat (1998). Cümlelerin Öğeleri Konusundaki Karışıklıklar. *Türk Dili Dergisi*, S. 553, 18-30.